

Kommunerna som demokratins vagga

VISSA MENAR att kommunerna är demokratins och den svenska modellens vagga. Denna uppfattning torde ligga nära många kommunala förtroendemäns egen självbild. På sockenstämmorna och i rådstugorna möttes under århundraden medborgarna för att dryfta sina gemensamma angelägenheter. Här lades också grunden till ett centralt drag i den svenska modellen, nämligen det fredliga sättet att lösa konflikter under aktivt deltagande från breda befolkningsgrupper. Ludvig Nordström såg under sin resa genom Lortsverige på 1930-talet en positiv motkraft till förslumningen: kommunalmanen »den svenska demokratins enkla men fasta klippa«. Och för många är det framför allt genom kommunerna som den moderna välfärdsstaten har byggts.

Andra har ställt sig mer avvaktande till denna positiva syn. Först och främst var det bara en liten del av städernas och socknarnas invånare som förr i tiden hade möjlighet att påverka de kommunala besluten, har det hävdats. Vidare var kommunernas, och särskilt städernas, självstyre kraftigt begränsat. Staten reglerade och övervakade noggrant den kommunala verksamheten, och har gjort så långt in i våra dagar. Och mot Ludvig Nordströms hyllning av de oegennyttiga kommunalmännen har andra frammanat bilden av kommunalpampen och talat om ett ökat avstånd mellan medborgarna och deras lokala företrädare.

De här olika tolkningarna, bland såväl vetenskapsmän som politiskt aktiva, avspeglar också en reell oklarhet om hur man statsrättsligt ska placera in de svenska kommunerna. Det blir särskilt tydligt när det gäller 1862 års kommunallagar, som är den kronologiska startpunkten för detta avsnitt. Å ena sidan har det hävdats att kommunerna nu flyttades från den offentliga till den privata sfären. I enlighet med tidens liberala strömningar såg man kommunen som ett bolag, där rösträtten bestämdes av det ekonomiska bidrag som medborgaren gav. Å andra sidan såg man kommunerna som »en del av statens område«. De kommunallagsfäder som arbetade fram 1862 års författningar uttryckte dilemmat i dessa romantiska, men inte helt klara ordalag: »Stående under statens suveränitet och i omedelbart samband med folket, utgöra kommunerna likasom själva underlaget för statens organiska förening.«

Denna dualism mellan kommunalt självstyre och statlig kontroll och påverkan är som ingen annanstans avläsbar i Stockholms politiska historia. Stockholm är inte vilken stad som helst, utan landets politiska, ekonomiska och kulturella centrum.

Det har varit självklart för rikets ledning att ha ett avgörande inflytande över staden, dess skötsel, utveckling och försvar. Men också omvänt: stadens politiker har ofta haft ett nationellt inflytande inom politik och näringsliv.

Finansfurstar som Wallenberg, far och son, intog en central plats under stadsfullmäktiges första halvsekel. Senare tider har sett fyra ledamöter som blivit, eller varit, ordförande för Landsorganisationen, LO. En fullmäktigepost har ofta varit en språngbräda till rikspolitiken: partiledare från Bagge och Kilbom till Ulf Adelson och Olof Johansson, och en rad socialdemokratiska statsråd, företrädesvis kvinnliga, som Ulla Lindström, Anita Gradin och Anna Lindh, har tillhört stadsfullmäktige under början av sin karriär. Att en vistelse i Stadshuset skulle inskränka perspektiven till snäv bypolitik motsägs med besked av att inte mindre än fem av 1900-talets utrikesministrar under någon period av sitt liv har varit ledamöter av Stockholms stadsfullmäktige – Alfred Lagerheim, K. A. Wallenberg, Erik Palmstierna, Sten Andersson och Anna Lindh.

När socialdemokraterna inför valrörelsen 2002 proklamerade att den borgerliga politiken i Stockholms stadshus, inte i riksdagen, skulle bli partiets huvudsakliga måltavla, är detta en bekräftelse så god som någon på den betydelse som Stockholm har för rikspolitiken.